

9. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 № 950. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-п>.

10. Конституція України: зі змінами та доповненнями : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р.]. Харків : Весна, 2008. 48 с.

11. Риндюк В.І. Облік та інкорпорація законодавства як інформаційні передумови його систематизації. *Právna veda a prax v treťom tisícročí : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, 27–28 február 2015 r. / Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta ; red. Gabriela Dobrovičová [and others].* Košice, Slovenská Republika, 2015. С. 19–22.

12. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2011. № 38. Ст. 385.

13. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України 10.09.2014 № 442. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-п>.

14. Западнчук О.П. Оптимізація центральних органів виконавчої влади в контексті проведення адміністративної реформи. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Zapadnchuk.pdf>.

15. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п/>.

16. Про затвердження Положення про порядок здійснення обліку та систематизації законодавства в органах та установах юстиції України : наказ Міністерства юстиції України від 15.04.2004 № 31/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v31-5323-04>.

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.2>

ЗВАРИЧ Р.В., КОРОЄД С.О.

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ НА ОСНОВІ НАЦІОНАЛЬНО-ЕТНІЧНИХ ЧИННИКІВ В ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Метою статті є комплексна історико-правова та загальнотеоретична характеристика етносу та націй як визначальних чинників національно-державного будівництва та формування сучасної концепції державотворення. Так, у статті розглядаються історико-правові та загальнотеоретичні особливості формування сучасної концепції державотворення на основі національно-етнічних чинників. Розкривається зміст категорій нація, етнос (народ) в контексті національно-державного будівництва та обґрунтовується їх виняткова роль у формуванні державно-правових напрямів сучасної етнонаціональної політики. Визначено, що більшість сучасних національних держав є поліетнічними. Саме цей фактор є ваговою підставою для визначення такої концепції нації, яка б могла консолідувати суспільство та бути гарантом колективних прав і свобод представників інших національностей, що проживають на її території. Сьогодні практично немає чисто етнічних держав, тобто таких, що утворені одним етносом, який становить однорідний склад їх населення. Наголошено, що національна свідомість є різновидом соціальної свідомості та ґрунтується на уявленнях про соціальні цінності та норми, завдяки яким особистості належать до тієї чи іншої національної спільноти. З'ясовано, що метою діяльності національної еліти є досягнення державності, а метою суспільної еліти – відстоювання власних суспільних інтересів. Тому іноді діяльність національної еліти є опозиційною до суспільної. Однак вважаємо, що все ж таки вирішальну роль

© ЗВАРИЧ Р.В. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права (ПВНЗ «Університет Короля Данила»)

© КОРОЄД С.О. – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права і процесу (ПВНЗ «Університет Короля Данила»)

у процесі національного державного будівництва відіграє національна еліта. Зроблено висновок, що етнос (народ) і нація як спільноти людей володіють високим рівнем національної свідомості та прагненням до самостійного існування у незалежній демократичній національній державі. Тому, як свідчить історія, основою сучасної концепції державотворення мають бути чітко визначені основні пріоритетні напрями внутрішньої етнонаціональної політики на засадах толерантності та рівноправності, а також забезпечення стабільного розвитку та гідного паритетного існування держави у системі міжнародних відносин.

Ключові слова: *етнос, нація, національна свідомість, національна політика, національна держава, державотворення.*

The purpose of the article is a comprehensive historical and legal and general theoretical characterization of ethnic groups and nations, as determining factors of national-state construction and formation of a modern concept of state-building. Thus, the article deals with the historical and legal and general theoretical features of the formation of the modern concept of state formation on the basis of national and ethnic factors. The content of categories of nation, ethnos (people) in the context of national-state construction is revealed and their exceptional role in shaping state-legal directions of modern ethno-national policy is substantiated. It is determined that most modern nation-states are multi-ethnic. This factor alone is a valid basis for defining a concept of a nation that could consolidate society and guarantee the collective rights and freedoms of representatives of other nationalities residing in its territory. Today, there are virtually no purely ethnic states, that is, formed by a single ethnic group that makes up a homogeneous population. It is emphasized that national consciousness is a kind of social consciousness and is based on perceptions of the social values and norms by which individuals belong to a particular national community. It has been established that the purpose of the national elite is to achieve statehood, and the purpose of the public elite is to defend their own public interests. Therefore, sometimes the activities of the national elite are opposed to the public. However, we believe that the national elite plays a crucial role in the process of national state-building. It is concluded that the ethnos (nation) and the nation as a community of people have a high level of national consciousness and desire for independent existence in an independent democratic nation-state. Therefore, according to history, the basis of the modern concept of state formation should clearly identify the main priorities of domestic ethno-national policy on the basis of tolerance and equality, as well as ensuring the stable development and decent parity of the state in the system of international relations.

Key words: *ethnos, national policy, nation, national awareness, national state, state formation.*

Вступ. Практично весь процес розвитку людської цивілізації супроводжується боротьбою народів за національне самовизначення з подальшим утворенням незалежних національних держав. Тому виникнення у світовій історії етносу і нації як політичних і державотворчих чинників, а також їх ролі у процесах державотворення викликає сьогодні все більше зацікавлення з боку як науки, так і практики.

У розробку теоретико-методологічних засад національно-державного будівництва значний внесок зробили такі відомі вітчизняні та зарубіжні науковці, як О. Бочковський, М. Вівчарик, С. Вовканич, В. Жмир, Г. Касьянов, В. Кафарський, І. Кресіна, Л. Крупник, С. Римаренко, Ю. Римаренко, Б. Савчук, В. Старосольський, М. Сціборський, Л. Шкляр, Е. Гелнер, Д. Лангевіше, Е. Сміт, Д. Шнаппер та інші. Однак сучасний етап становлення державності вимагає нових концептуальних підходів до дослідження етнічних та національних факторів.

Постановка завдання. Метою статті є комплексна історико-правова та загальнотеоретична характеристика етносу та націй як визначальних чинників національно-державного будівництва та формування сучасної концепції державотворення.

Результати дослідження. У науковому вжитку термін «нація» почав з'являтися починаючи з XVII століття завдяки працям таких європейських просвітителів, як Дж. С Мілль, Й. Гердер, Ф. Шлейєрмахер та Ф. Майнеке. Так, французькі вчені в 1694 році сформулювали територіально-політичну концепцію нації, що характеризувалась як сукупність людей, які живуть на одній

території з підпорядкуванням єдиним законам і уряду. Історично це було пов'язано з тим, що в окремих західноєвропейських країнах, таких як Велика Британія, Франція, Іспанія, державні кордони не збігалися з етнічно-мовними. У 1861 році англійський учений Дж. С Мілль доповнив поняття нації громадянством та самоврядуванням, цим самим закріпивши політичну концепцію її розуміння. А німецькі вчені Й. Гердер та Ф. Шлейєрмахер сформулювали етнічну концепцію нації, яка обґрунтовувала більш значиму роль у процесі формування націй не політичного, а етнічного чинника. Етнічна концепція нації отримала підтримку у марксистській теорії. Зокрема, спочатку Каутський, а згодом і Сталін визначали націю як стійку історичну спільноту, що історично пов'язана спільністю мови, території, економічного і психічного складу та виявляється у спільності культури. Відсутність у такому розумінні нації політичного та державотворчого чинників спричинила неоднозначне її тлумачення, що не давало змоги відокремити її від народності. Підставою розмежування націй на два типи – державну (політичну) і культурну (етнічну) – послужила у 1907 році праця Ф. Майнеке «Світова буржуазія і національна держава». Практично з того часу основою методології досліджень національних процесів є два визначення нації – державно-політичне, що отримало назву «західна концепція», та етнокультурне – «середньоевропейська» [9, с. 81–82].

У практичному аспекті епоха формування націй та національних держав бере початок приблизно з кінця XVIII – початку XIX століття у зв'язку з національно-визвольними рухами у Європі. Саме з цього часу, як зазначає німецький дослідник Д. Лангевіше, нація та національна держава стали найвищими цінностями, які визначали поведінку людей у суспільстві у вирішальні періоди державотворення [15, с. 15].

Необхідно зауважити, що першоосновою всіх людських спільнот, а особливо під час дослідження етнічних процесів і явищ, є народ (етнос). Як зазначає С. Дмитренко, саме «народ-етнос» є постійно існуючим та активно діючим суб'єктом історії на певній стадії національного розвитку, особливо в умовах поліетнічності [5, с. 33]. Тому вважаємо за доцільне провести аналіз основних критеріїв співвідношення цього поняття з нацією.

У перекладі з грецької та латини терміни «етнос» і «нація» означають народ. Проте слово нація (nation), як вже зазначалось раніше, набуло особливого вжитку в Західній Європі у зв'язку з тим, що більшість народів не мали власних держав. На цей час «нація» набуло значення «одержавлений етнос». За визначенням Л. Залізняка, нація є вищою формою розвитку етносу. У сучасному світі народ існує зазвичай у формі нації, тобто у власній державі. Якісним показником формування національної держави є процес перевтілення етносу в націю завдяки зростанню активної ролі національної свідомості, що проявляється у формі національної ідеї з державницьким спрямуванням. Етнос, на відміну від нації, володіючи етнічною свідомістю, основою якої є традиції, матеріальна та духовна культура, мова, ментальність, що зазвичай передаються з покоління в покоління, не завжди усвідомлює власну єдність у межах етнічної території. А тому не чітко визначає власні національні інтереси та потребу у їх захисті та реалізації, тобто у національній державі [7, с. 4].

У сучасній теоретико-правовій літературі «народом» визнається населення певної країни, що об'єднує громадян або підданих у конкретній державі незалежно від національної належності. Національністю є спільність людей, які проживають у країні, пов'язані спільними національними інтересами, однак не належать до основної національності, але користуються власною мовою, релігією, звичаями, традиціями, культурою та сповідують національні цінності свого народу [4, с. 39–40].

Таке визначення народу притаманне державам з поліетнічним складом населення та наближене до політичної концепції розуміння нації.

Отже, як свідчить історія, основою людства є етнос. Первинно поняття «етнос» і «нація» вживались як синонімічні, однак завдяки активному державницькому прагненню етнос на певних стадіях власного національного розвитку трансформувалася в націю. Тому нація є спільнотою, що відрізняється від етносу вищим ступенем соціального розвитку, що проявляється у наявності національної свідомості та прагненні до незалежної національної державності. Основною метою існування та розвитку нації є процес політичного самовизначення та утворення власної держави. Тому, як стверджує П. Шляхтун, «нація є головним соціальним суб'єктом державотворення та конституційно-правових відносин» [20, с. 285–286].

Тлумачний словник української мови визначає націю як історичну спільність людей, що об'єднані між собою спільною мовою, походженням, територією, психологією, культурою, побутом. Також нація порівнюється з країною чи державою [1, с. 306].

Очевидно, що таке визначення частково запозичене зі сталінської термінології нації, оскільки в його основі закладені етнокультурні ознаки, характерні для етносу. А порівняння нації з державою чи країною потребує уточнення. На нашу думку, поняття нації пов'язано з державотворчими чинниками, оскільки нація виступає активним суб'єктом державотворення.

Більш широке тлумачення поняття нації визначено у юридичній енциклопедії. Зокрема, слово нація (від латинського "natio" – плем'я, народ) означає спільність людей незалежно від їхнього етнічного походження, об'єднаних політичними інтересами, усвідомленням своєї спільності на певній території з державною організацією, єдиним громадянством, юридичними правами та обов'язками, культурою і традиціями [11, с. 105].

Залежно від питомої частки в складі різних етнічних груп загалом наука та суспільна практика поділяє нації на етнічні (моноетнічні), поліетнічні та політичні. Така класифікація закладена в основу поділу сучасних держав, які поділяють на етнічні (моноетнічні), де представники одного етносу становлять зазвичай абсолютну більшість нації (наприклад, Італія, де проживає 98% італійців) та поліетнічні, де представники різних етносів становлять значний відсоток їх населення. Таких держав у сучасному світі налічується близько 90%. У деяких з них, у тому числі і в Україні, існує титульний, корінний етнос. Це найстарший і найчисельніший етнос, який визначає і робить головний внесок у розвиток різних суспільних сфер. Зазвичай від нього походить назва держави, а також головні її атрибути – територія, кордон, офіційна мова спілкування, уряд і парламент, він визначає основні напрями діяльності економічної та фінансової системи, а також зовнішньополітичні відносини [16, с. 93].

Отже, більшість сучасних національних держав є поліетнічними. Саме цей фактор є вагомою підставою для визначення такої концепції нації, яка б могла консолідувати суспільство та бути гарантом колективних прав і свобод представників інших національностей, що проживають на її території. Сьогодні практично немає чисто етнічних держав, тобто таких, що утворені одним етносом, який становить однорідний склад їх населення.

Професор О. Скакун під поняттям етнічної нації розуміє етносоціальну спільність, для якої притаманні такі риси власної національної ідентичності: спільність історичної долі, психології і характеру, схильності до національних, матеріальних і духовних цінностей, а також територіально-мовна і господарсько-економічна єдність. Політична ж концепція нації передбачає, що громадянами держави є представники всіх національностей, що об'єднані єдиними законами та спільними підходами до вирішення основних політичних та культурних проблем суспільства і держави [17, с. 73–74].

Отже, у науковій літературі поняття нації розглядається у двох основних значеннях: як «політична спільнота», що пов'язується з державою – це західна концепція, та як «етнічна спільнота», що найчастіше є синонімом народу, – східна концепція.

Оскільки метою нашого дослідження є загальнотеоретичний аналіз категорії нації як суб'єкта національної держави, то ми зосередимо увагу на західній концепції розуміння нації.

Так, представник цього напрямку Е. Сміт, досліджуючи проблеми національної ідентичності, виокремлює такі ознаки нації: 1) історична територія або рідний край; 2) спільні міфи та історична пам'ять; 3) спільна масова суспільна культура; 4) єдині юридичні права та обов'язки всіх членів; 5) спільна економіка з можливістю пересуватись у межах національної території, 6) наявність самоназви. Однак, на думку вченого, найважливішою ознакою нації є наявність національної держави [18, с. 23].

Невіддільною ознакою нації, якій належить особлива роль у її формуванні, є національна свідомість.

Проблеми національної свідомості є особливо актуальними для сучасного українського суспільства на етапі розбудови демократичної національної держави.

Сьогодні в Україні потреба в національній свідомості відчутна практично у всіх сферах суспільного життя, оскільки вона формує націю. Без національної свідомості нації важко не тільки існувати, а й бути активним суб'єктом національно-державного будівництва.

Національна свідомість є різновидом соціальної свідомості та ґрунтується на уявленнях про соціальні цінності та норми, завдяки яким особистості належать до тієї чи іншої національної спільноти. Тому, на думку В. Жмири, національній свідомості притаманні практично всі властивості й закономірності групової свідомості, які проявляються у національній інтеграції. Центральною ідеєю національної свідомості є ідея національної держави як організованої системи політико-правових та ідеологічних цінностей [6, с. 104].

В основі формування національної свідомості закладені такі чинники, як мовна спільнота, історичні правові традиції та звичаї, релігія, територіальна спільність, що загалом формують у нації бажання до незалежної державності [8, с. 284–285].

Національна свідомість базується на державній, політичній, громадянській, поліетнічній самоідентифікації. Базовим чинником національної самоідентифікації, на думку професора І. Кресіної, є національні інтереси та спільне усвідомлення історичної долі. А це своєю чергою спонукає націю до збереження національних особливостей, розвитку національної культури, звичаїв та традицій. Створення ж національної держави та громадянського суспільства є основним засобом реалізації нацією економічного та політичного суверенітету. Тому, як зазначає дослідниця, «національна самосвідомість є конституціональною основою нації» [10, с. 14].

Взаємозв'язок між суспільними процесами та національною свідомістю суспільства є очевидним. Важко сформувати цивілізоване громадянське суспільство без належного рівня національної свідомості громадян. Як свідчить міжнародна практика, ті держави, у яких рівень національної свідомості громадян є високим, прогресивніше розвиваються, особливо в світових процесах глобалізації. Для прикладу можна взяти країни Прибалтики.

Звичайно, сучасна глобалізація також значною мірою впливає на формування національної свідомості. Це зумовлюється тим, що в одних випадках послаблюється чинник національної свідомості громадян, а в інших, навпаки, – посилюється. Вважаємо, що в такій ситуації вирішальне значення належить національній державі як основному суб'єкту міжнародної політики щодо захисту національних інтересів.

Послаблення ролі національної свідомості призводить до загострення міжетнічної та соціальної напруги в суспільстві, зниження рівня соціально-економічного розвитку держави, а також інших наслідків, які негативно впливають на здійснення внутрішніх та зовнішніх функцій національних держав.

Отже, національна свідомість є різновидом суспільної свідомості, одним з консолідуючих чинників суспільства та невіддільною ознакою нації, що активно сприяє процесам національно-державного будівництва.

Визначальну роль у процесі формування національної свідомості та національно-визвольної боротьби народів за створення і утвердження національних держав належить національним елітам.

Серед представників еліти, які стояли у витоків українського національного відродження, починаючи з XIX століття, були М. Міхновський, В. Антонович, Д. Донцов, І. Лисяк-Рудницький, М. Сціборський, О. Бочковський, В. Старосольський, Ю. Вассиян та інші. Погляди цих мислителів стосовно концепції нації зводилась до націократичного напрямку, тобто ідеї незалежної української нації та необхідності створення самостійної національної держави [13, с. 155–162].

Так, відомий теоретик українського націоналізму М. Сціборський під «націократією» розумів панування нації у власній державі, яке здійснюється владою всіх соціально-корисних верств, об'єднаних у представницьких органах державного управління [19, с. 75].

Як бачимо, ідея «націократії» враховує поліетнічність суспільства, не передбачає національної зверхності та має за мету об'єднання зусиль національної еліти щодо створення умов для розвитку незалежної національної держави.

Незважаючи на суперечливі історичні процеси становлення українського етносу й нації, український народ зберіг свою самобутність. Українська нація неодноразово втрачала свою державність, але ніколи не зрікалася ідеї суверенності та національної державності [2, с. 45].

В основі формування еліт закладений механізм тих завдань і функцій, які виконує чи повинна виконувати національна еліта в процесі суспільного розвитку. На думку відомого українського дослідника С. Вовканича, сучасна національна еліта має бути: гарантом забезпечення ідентичності народу, його рівня культурно-освітнього розвитку завдяки передачі нацією нагромадженої традиційної інформації; носієм та генератором нової інформації для примноження знань і соціального інтелекту, наукового потенціалу нації, який є необхідним для здобуття вищого рівня її соціального розвитку; творцем розумної суспільної опозиції до сумнівних соціальних перетворень, екологічних проєктів і суспільних прогнозів, політико-економічних союзів, недемократичних нововведень; регулятором адаптаційних процесів щодо прогресивних інновацій – економічних, науково-технічних, соціальних, духовних, політичних та правових, тобто провідником народу на шляху національного відродження та суспільного поступу; активним учасником інтеграції вітчизняного досвіду і знань у світовий інформаційний прогрес з метою визнання країни світовою громадськістю та підвищення її міжнародного авторитету; акумулятором

знакових систем культурного поля інших народів та ініціатором загальнонародського спілкування й діалогу між народами; будівником національної ніші в системі світового співтовариства через творення нових ідей, конкурентоспроможної інформації, прогресивних технологій, необхідних для протистояння асиміляції; захисником нації, її виживання та розвитку за реалій жорсткої конкуренції; охоронцем духовних цінностей, історичної пам'яті, традицій з метою консолідації нації; подвижником національної ідеї, її трансформації за нових історичних обставин; ініціатором та відповідальною за прийняття рішень, тактику і стратегію реалізації їх у системі внутрішньої та зовнішньої діяльності України [3, с. 5–6].

Отже, у сучасній інтерпретації національна еліта є морально-духовною основою нації, її «генератором», гарантом стабільного розвитку і захисту як на внутрішньодержавному, так і міжнародному рівнях. Активно-творчі зусилля національної еліти мають бути спрямовані також на консолідацію українського суспільства з єдиною спільною метою – розбудувати незалежну демократичну національну державу.

Досліджуючи роль еліти в процесі державотворення, необхідно розрізняти еліту суспільства та еліту нації.

Метою діяльності національної еліти є досягнення державності, а метою суспільної еліти – відстоювання власних суспільних інтересів. Тому іноді діяльність національної еліти є опозиційною до суспільної. Однак вважаємо, що все ж таки вирішальну роль у процесі національного державного будівництва відіграє національна еліта. Як слушно зауважує В. Кривошея, національна еліта, формуючись сама, формувала і національну державу, а з нею і національне суспільство [14, с. 51].

Таким чином, національна еліта є одним із чинників формування нації та національного державотворення.

Також надзвичайно важливе значення в процесі формування нації та її активної участі в процесі розбудови національної держави мають правові засади закріплення та здійснення національної політики в сучасній українській державі.

Висновки. Проведений аналіз дає можливість зробити висновки про те, що етнос (народ) і нація як спільноти людей володіють високим рівнем національної свідомості та прагненням до самостійного існування у незалежній демократичній національній державі. Тому, як свідчить історія, основою сучасної концепції державотворення мають бути чітко визначені основні пріоритетні напрями внутрішньої етнонаціональної політики на засадах толерантності та рівноправності, а також забезпечення стабільного розвитку та гідного паритетного існування держави у системі міжнародних відносин.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я / уклад. А. Загнітко, І. Щукіна. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2008. 704 с.
2. Вівчарик М.М. Україна: від етносу до нації: навч. посіб. Київ : Вища шк., 2004. 239 с.
3. Вовканич С. Національна еліта та інтелектуальний потенціал нації (Епістемологічний аспект). Філософська і соціологічна думка. 1996. № 7–8. С. 3–15.
4. Гусарев С.Д. Теорія держави і права: навчальний посібник / С.Д. Гусарев, А.Ю. Олійник, О.Л. Слюсаренко. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 270 с.
5. Дмитренко С. Народ-етнос: сутнісні та термінологічні особливості етнополітичного визначення поняття. *Людина і політика*. 2004. № 4. С. 28–33.
6. Жмир. В. Національна свідомість. Мала енциклопедія етнодержавознавства / Редкол. : Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. Київ : Довіра : Генеза, 1996. 942 с.
7. Залізник Л. Українська нація: історична реальність. Вечірній Київ. 1997. С. 4.
8. Касьянов Г.В. Теорії нації та націоналізму. Київ : Либідь, 1999. 352 с.
9. Кресіна І. Етноси, етнічні групи, нації. Сучасна етнополітика. Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві / О. Майборода, Р. Чілаваєва, Т. Пилипенко та ін. Київ : «Європа XXI», 2002. С. 72–93.
10. Кресіна І. Національна свідомість: сутність, основні складові та рівні функціонування. *Нова політика*. 1998. № 3. С. 12–14.
11. Кресіна І.О. Нація. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 4 : Н – П. 2002. С. 105.
12. Кресіна І.О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: (Етнополітологічний аналіз) : монографія. Київ : Вища шк., 1998. 392 с.

13. Крупник Л.О. Історія України: формування етносів, нації, державності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 216 с.
14. Кривошея В. Еліти нації і еліта суспільства (або деякі питання української генеалогії). *Розбудова держави*. 1997. № 11. С. 48–55.
15. Лангевіше Д. Нація, націоналізм, національна держава в Німеччині і в Європі / пер. з німецької. Київ : «К.І.С.», 2008. 240 с.
16. Савчук Б. Вступ до етнології / Борис Савчук, Володимир Кафарський. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. 20 с.
17. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. Харків : Еспада, 2006. 776 с.
18. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Тарашука. Київ : Основи, 1994. 224 с.
19. Сціборський М. Націократія. Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2007. 112 с.
20. Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів Київ : Либідь, 2005. 568 с.

УДК 342.6

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.3>

ЛЕГЕНЬКИЙ А.М.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ НАУКОВОГО ОБҐРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА»

Розвиток регуляторного забезпечення реформи пенітенціарної системи вимагає розробити відповідний понятійний апарат шляхом визначення основних положень законодавства та відповідного їх тлумачення. Мета статті – сформулювати перелік визначень, які є основними для пенітенціарного законодавства, і визначити зміст ключового поняття пенітенціарної системи. Актуальність проблеми призвела до посилення уваги до неї дослідників. Важливо опрацювати вузьке й широке розуміння значення терміна «пенітенціарна система». Цей план обґрунтовує оптимальність широкого підходу до визначення пенітенціарної системи. Також актуальним є обґрунтування відмінностей між змістом понять «пенітенціарний» і «кримінально-виконавчий процес» і шляхами динаміки розвитку цих систем, що характеризується трансформацією кримінально-виконавчої діяльності в пенітенціарну. Термін «система» проаналізований з погляду використання його як видової концепції для тлумачення визначення поняття «пенітенціарна система». Виявлено системно-визначальні фактори, які потребують урахування. Обґрунтовано, що сутність визначення «пенітенціарна система» повинна містити загальне поняття, до якого ця система входить, посилання на зовнішні та внутрішні системоутворювальні фактори й зв'язки між ними, а також визначити її призначення, завдання та функції. Підкреслюється, що останні вимоги, безумовно, повинні ґрунтуватися на розумінні значення терміна «пенітенціарний». Метою пенітенціарної системи є захист суспільства від злочинності. Діяльність пенітенціарної системи не має каральної спрямованості й спрямована на ресоціалізацію та реінтеграцію особи. Пропонується визначити пенітенціарну систему як сукупність взаємопов'язаних, спеціально уповноважених державою й регульованих законом державних установ, метою яких є захист суспільства від повторної злочинності, а завдання – реалізація державної політики у сфері виконання покарань, ресоціалізація та реінтеграція засуджених, а також забезпечення функціонування такої системи.

Ключові слова: пенітенціарна система, органи й установи виконання покарань, нормотворчість, тлумачення.